

## РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231:341.24:342.9

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-46>

### Принцип автономії волі сторін (*lex voluntatis*) в міжнародному приватному праві: загальноправова характеристика

**Бичківський О. О.**

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*  
*bichcovsky@gmail.com*

**Ключові слова:**

*автономія волі, lex voluntatis, джерело Міжнародного приватного права, принцип автономії волі сторін, договірні правовідносини, формула прикріплення, колізійна норма, міжнародний договір.*

Вибрана автором тема є актуальною. Попри значні успіхи в уніфікації матеріальних і колізійних норм, що регулюють міжнародні комерційні приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, роль принципу автономії волі сторін не зменшується. У зв'язку з тим, що міжнародно-правові акти, що містять вказані уніфіковані матеріальні і колізійні норми, регулюють, як правило, обмежений перелік комерційних договорів і сфера їх застосування є обмеженою, звернення до національного права тієї чи іншої держави часто стає просто неминучим. У світлі цього учасники (учасник) міжнародних приватноправових відносин часто отримують змогу самостійно обирати застосовне право, навіть якщо є міжнародно-правовий акт, що регулює правовідносини між ними. Вирішення будь-якого спору, що виникає з договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, нерозривно пов'язане з розглядом питання про застосовне право. Зазначене питання являється дуже багатоаспектним як із точки зору способу визначення застосовного права, так і з точки зору конкретизації самого кола джерел згаданого права.

### The principle of autonomy of the parties (*lex voluntatis*) in private international law: general legal characteristics

**Bychkivskiy O. O.**

*Zaporizhzhia National University, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine*  
*bichcovsky@gmail.com*

**Key words:**

*autonomy of will, lex voluntatis, source of private international law, principle of autonomy of will of the parties, contractual legal relations, attachment formula, conflict rule, international agreement.*

The author-selected topic is relevant. Despite significant progress in the unification of material and conflict rules governing international commercial private-law relations complicated by a foreign element, the role of the principle of autonomy of will of the parties is not reduced. Due to the fact that international legal instruments containing a uniform material and conflict rules governing, as a rule, a limited range of commercial contracts, and their scope is limited, recourse to the national law of a state often becomes inevitable. In light of this, participants (participant) international private-law relations often get the opportunity to choose applicable law, even in cases where there is an international legal act regulating legal relations between them. The aim of the article is the lighting of the autonomy of will of the parties as a principle of private international law determine the applicable law, and carried out the attempt to give a theoretical definition autonomy of will of the parties. The principle of autonomy of will of the parties is

widespread in the international practice, as in any contract, it is impossible to foresee every situation that may arise during its execution. That is why the parties should have the opportunity to exercise choice of law. The decision of any dispute arising out of contracts for the international sale of goods, is inextricably linked to the consideration of the question of the applicable law. This question is very multidimensional from the point of view of the method of determining the applicable law and terms of specifying the range of sources mentioned law. Subject of research are theoretical and methodological approaches to understanding the principle of autonomy of will of the parties (*Lex voluntatis*) in International private law and its common law characteristics. Results. Thus, we can conclude that the autonomy of will of the parties is a fundamental of conflict and legal bindings (formulas attachment), which plays a special role in international contractual legal relations complicated by a foreign element. In connection with the rapid development of private law relations complicated by the foreign element in the institution of the autonomy of will of the parties in International private law is becoming increasingly important and requires in-depth study.

**Мета статті** – висвітлення автономії волі сторін як принципу міжнародного приватного права, що дає змогу визначити застосовне право. Також автором здійснена спроба надати науково-теоретичне визначення автономія волі сторін.

У науковій літературі проблеми дослідження даної теми розкриті в працях таких провідних вчених: А. Асоскова, М. Богуславського, Н. Вілкова, О. Довгерт, В. Звекова, В. Кириченка, О. Малкіна, М. Розенберга, Н. Тригубовича, Р. Фолсома та ін.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** *Lex voluntatis* (автономія волі сторін (учасників (учасника) міжнародних приватноправових відносин) – це фундаментальний принцип будь-якої національної приватноправової системи. Сутність автономії волі полягає у свободі сторін вступати або не вступати в приватноправові відносини, як у врегульовані, так і в не врегульовані законодавчо.

Закон, обраний учасником, який здійснив правочин (*lex voluntatis*), являє собою застосування права тієї держави, яку оберуть самі сторони. Ця формула прикріплення, яка ще має назву «автономія волі», прийнята в більшості країн. Як національне колізійне право, так і міжнародні договори виходять із того, що під час вирішення всіх колізійних питань у сфері договірних зобов'язань вирішальною є воля сторін [1].

У Міжнародному приватному праві автономія волі відіграє особливу роль, адже вона виступає як триєдина явище, а саме: як джерело Міжнародного приватного права, його головний спеціальний принцип і одна з колізійних прив'язок. Таке положення автономії волі є феноменом і властиве тільки Міжнародному приватному праві.

Як колізійна прив'язка автономія волі раніше застосовувалася тільки до зобов'язального статуту правовідносини. Нині право, обране сторонами,

може визначати формальні, речові, деліктні та інші відносини.

Вітчизняне (національне) законодавство України визначає, що у випадках, передбачених законом, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту приватноправових відносин.

Вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом.

Оскільки більшість правових систем визнає правові системи інших країн і знаходиться в постійній міжнародній взаємодії, автономію волі варто розглядати як вираз суті права [2].

Автономія волі сторін полягає в тому, що сторони в договорі можуть встановлювати на свій розсуд не тільки умови і зміст договору, а й визначати право, яке буде застосовуватися до укладеного ними договору.

*Lex voluntatis* (автономія волі сторін (учасників (учасника) міжнародних приватноправових відносин) як джерело права полягає в змозі суб'єктів договору обрати будь-яку модель поведінки, нікому не відому, ніким не випробувану, абсолютно нову для цієї правової системи. Приватні угоди не мають порушувати державних імперативних норм приватного права щодо форми угоди, терміну позовної давності, меж відповідальності.

Принцип автономії волі сторін набув поширення в міжнародній практиці, оскільки в жодному договорі неможливо передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в процесі його виконання. Саме тому сторони повинні мати змогу здійснити вибір права. Однак сама ця змога має допускатися правом відповідних держав, в яких знаходяться підприємства сторін, або ж міжнародним договором відпо-

відних держав. Сучасна тенденція до визнання дії цього принципу знайшла прояв у Римській конвенції про право, застосовне до договірних зобов'язань, укладених в 1980 р. країнами Європейського Співтовариства.

Вибір права сторонами, згідно з положеннями Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення 1961 р. [3], мав бути прямо виражений в умовах договору або обставинах справи або визначено слідувати з них. Якщо сторони не визначили в договорі, яке право підлягає застосуванню, то, згідно з Конвенцією, допускається змога врахувати мовчазну волю сторін, так звані конклюдентні дії.

Принцип автономії волі сторін передбачений і в низці інших універсальних та регіональних міжнародних угод. До них належать Гаазька конвенція про право, застосовне до міжнародної купівлі-продажу товарів, 1955 р. [4], Гаазька конвенція про право, що застосовується до агентських угод, 1978 р. [5], Гаазька конвенція про право, застосовне до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, 1986 р. [6], Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) 1928 р. [7], Віденська конвенція про право міжнародних договорів, 1994 р. [8] та ін.

Застосування свободи вибору права самими сторонами передбачене в законодавстві Австрії, ФРН, Угорщини, В'єтнаму, Венесуели, Польщі, Туреччини, Швейцарії, КНР, Естонії, а також законах про міжнародне приватне право Азербайджану і Грузії, цивільних кодексах інших країн СНД.

Принцип автономії волі займає центральне місце в національних правових системах, інші ж колізійні прив'язки мають допоміжний характер і використовуються лише за відсутності вибору застосовуваного права сторонами договору, наприклад у ст. 19 Цивільного кодексу 1948 р. Арабської Республіки Єгипет закріплене положення: «Договорные обязательства регулируются законом места жительства, когда оно является общим для обеих договаривающихся сторон, и, в отсутствие общего места жительства, законом места, где договор был заключен. Все это действует, если только стороны не договорятся или если из обстоятельств не следует, что должен быть применен другой закон» [9].

З огляду на зазначене, в законодавстві різних держав автономія волі сторін зазвичай визнається. Допустимі межі автономії волі сторін розуміються в законодавствах держав по-різному. В одних країнах вона нічим не обмежується. Це означає, що сторони, уклавши угоду, можуть підпорядкувати її будь-якій правовій системі. В інших країнах діє принцип локалізації договору: учасники можуть вільно обрати право, але тільки таке, яке пов'язане з цією угодою. Однак в угодах купівлі-продажу

товарів вибір закону самими учасниками зустрічається рідко.

У законодавстві низки держав передбачено, що в тих випадках, коли воля сторін в угоді взагалі не була виражена, застосовується принцип закону місця вчинення договору. Однак в умовах розвитку сучасних технічних засобів зв'язку застосування цього принципу є серйозні труднощі, оскільки в галузі міжнародної торгівлі значна частина угод укладається шляхом листування, по телеграфу, телетайпу, тобто в формі угод між «відсутніми». Місцем укладення договору при цьому вважається той населений пункт, де відбулася остання дія.

Питання про те, де саме відбулося така остання дія, вирішується в країнах по-різному. Наприклад, національне право Великобританії, США, Японії визначає, що угода вважається вчиненою в момент і в місці, звідки відправлений акцепт (так звана теорія «поштової скриньки»), тобто згода на отриману оферту, а за правом інших країн угода вважається укладеною в місці отримання акцепту оферентом.

Автономія волі сторін у міжнародному приватному праві при виборі статуту деліктного зобов'язання реалізується в межах теорії максимального врахування інтересу потерпілого (сторін). Причому вибір може надаватись лише потерпілому (одностороння автономія), обом сторонам (двостороння автономія), в межах визначених правопорядків (обмежена автономія), на розсуд сторони (не обмежена автономія) [10].

**Висновки.** Таким чином, можна зробити висновок, що автономія волі сторін є не лише загальним та фундаментальним принципом Міжнародного приватного права, а й однією з основних колізійно-правових прив'язок (формул прикріплення), яка відіграє особливу роль у міжнародних договірних правовідносинах, ускладнених іноземним елементом.

Також інститут автономія волі сторін відіграє в Міжнародному приватному праві двояку роль – як його основний спеціальний принцип і одна з колізійних прив'язок. У разі застосування автономії волі як колізійної прив'язки суд у процесі вибору права керується наміром сторін, які вчинили угоду.

У Міжнародному приватному праві автономія волі виступає як триєдине явище, а саме: як джерело Міжнародного приватного права, його головний спеціальний принцип і одна з колізійних прив'язок.

У зв'язку зі стрімким розвитком приватно-правових відносин, ускладнених наявністю іноземного елементу, інститут автономії волі сторін у Міжнародному приватному праві набуває більшого значення та потребує поглибленого дослідження.

### Література

1. Міжнародне приватне право : навч. посібник / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жущмана. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с. URL: [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/213/1/I\\_Priv\\_Pravo.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/213/1/I_Priv_Pravo.pdf).
2. Мосс Д.К. Автономия воли в практике международного коммерческого арбитража / под ред. Рубанов А.А. Москва : Изд-во ИГиП РАН, 1996. 83 с.
3. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_763](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763).
4. Конвенція про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_915](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_915)
5. Гаазька конвенція 1978 р. про право, що може бути застосоване до агентських угод. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998\\_189](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_189)
6. Конвенція про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів (Гаага, 22 декабра 1986 года). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_927](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_927)
7. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_419](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_419)
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_118](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118)
9. Цивільного кодексу 1948 року Арабської Республіки Єгипет. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/080201>
10. Міжнародне приватне право : навч. посібник / за ред. С.Г. Кузьменка. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 316 с. URL: [http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/CUL/26\\_1-Mignar\\_privat\\_pravoKuzmenko.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/26_1-Mignar_privat_pravoKuzmenko.pdf).

### References

1. Haivoronskyi, V.M. and Zhushman, V.P. (2007), *Mizhnarodne pryvatne pravo: navch. posibnyk* [Private international law: textbook], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine. URL: [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/213/1/I\\_Priv\\_Pravo.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/213/1/I_Priv_Pravo.pdf);
2. Moss, D.K. (1996), *Avtonomiya voli v praktike mezhdunarodnogo kommercheskogo arbitrazha* [Autonomy of will in the practice of international commercial arbitration], Izd-vo IGiP RAN, Moscow, Russia.
3. International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_763](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763).
4. Convention on the Law Applicable to the International Sale of Goods. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_915](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_915)
5. The Hague Convention of 1978 on the Law Applicable to Agency Agreements. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998\\_189](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_189)
6. Convention on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods (The Hague, 22 December 1986). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_927](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_927)
7. Code of Private International Law (Bustamante Code). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_419](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_419)
8. Vienna Convention on the Law of Treaties. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_118](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118)
9. Civil Code of 1948 of the Arab Republic of Egypt. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/080201>
10. Kuzmenko, S.H. (editor) (2010), *Mizhnarodne pryvatne pravo. navch. posib.* [International private law textbook], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine. URL: [http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/CUL/26\\_1-Mignar\\_privat\\_pravoKuzmenko.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/26_1-Mignar_privat_pravoKuzmenko.pdf).